

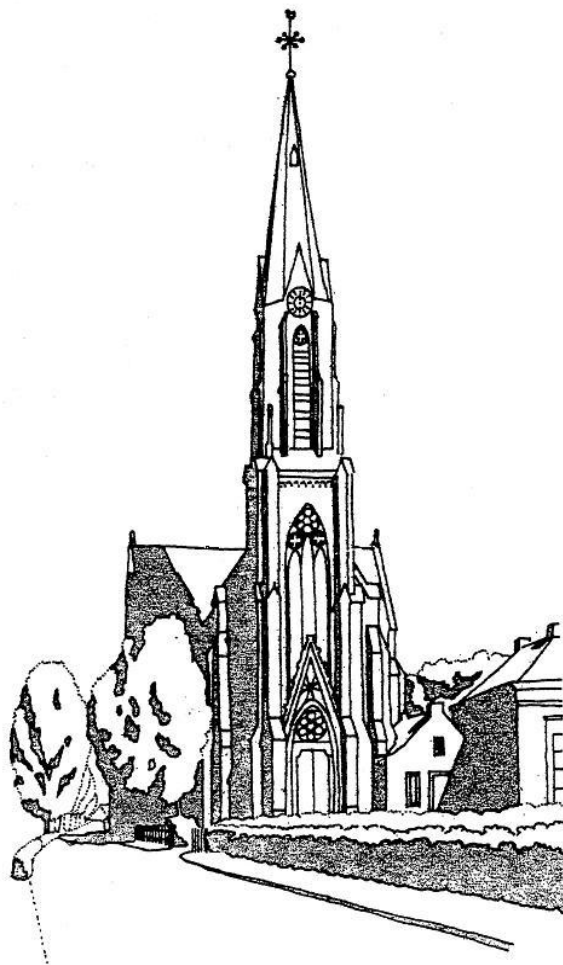
150 jaar St. Martinuskerk Wergea 2012

Beschrijving
Kerkgebouw
en belangrijkste elementen van het interieur

t.b.v.

begeleiders Tsjerkepaad en expositie kerk- en Zolderschatten

periode 7 juli – 8 sept 2012

Algemeen:

De Martinuskerk in Wergea is een kruiskerk in neogotische stijl, met een eenbeukig schip en een toren. Volgens Looijenga is het interieur van de kerk een goed voorbeeld van vroege, decoratieve neogotiek, ook wel stucadoorsgotiek genoemd. Als opmerkelijk onderdeel noemt hij de orgelbalustrade.

De kerk is hoogstwaarschijnlijk ontworpen door Hendricus Johannes Wennekens, broer van bouwpastoor Johannes Wennekens (1858-1866), hoewel in het gedenkboek van de parochie als architect ook ene Jansen wordt genoemd, neef van pastoor Wennekens en leerling van P. J. H. Cuypers. In het oorspronkelijke ontwerp was niet voorzien in een toren; dat onderdeel is een toevoeging geweest, naar het voorbeeld van de ook door Wennekens ontworpen Franciscuskerk te Wolvega.

De aanbesteding vindt plaats in 1860 en de opdracht wordt gegeven aan Joh. Arends uit Dronrijp, die voor het laagste bedrag, f. 31.800, ingeschreven had. Arends overlijdt echter in datzelfde jaar, waarna het werk een tijd stil ligt, alvorens het wordt voortgezet door een aannemer uit Marssum.

Het gebouw wordt in 1862 voltooid en op 4 november van dat jaar officieel in gebruik genomen.

Pastoor Harmanus Harbers (1866-1878) heeft zich bezig gehouden met de verfraaiing van het interieur van de kerk. Tijdens het pastoraat van Bernardus Henricus Berndes (1882-1897) worden er nieuwe banken aangeschaft. Pastoor Berndes heeft bovendien opdracht gegeven voor het vervaardigen van een nieuwe preekstoel en is de schenker geweest van een raam in het koor (Volgens gegevens van het bouw bureau van het bisdom Groningen is het gebouw in 1939, tijdens het pastoraat van T.B.M. Horsthuis (1935-1942), gerestaureerd o.l.v. A.H. Witteveen uit Leeuwarden.

Vanaf het begin van de achttiende eeuw tot 1862 werd door de katholieken van Wergea en Wartena gebruik gemaakt van een schuurkerk in de Lytse Mar (Jornahuisterpolder), tussen de beide dorpen in gelegen. Volgens Van der Aa was dat een gebouw zonder toren en zonder orgel. Later zou er wel een orgel geplaatst worden, dat ook nog een tijd in de nieuwe kerk gebruikt zou worden.

Al in de twaalfde eeuw moet er een kerkgebouw in Wergea geweest zijn, op de plaats waar nu de Nederlandse Hervormde kerk staat. In de tweede helft van de vijftiende eeuw werd dit gebouw uitgebreid en verfraaid. Na de Hervorming van 1580 werd de statie Wergea tussen 1688 en 1701 opgericht door Petrus Codde, apostolisch vicaris van de Hollandsche Zending.

De huidige Martinusparochie omvat de dorpen Wergea, Wartena, Warstiens en Eernewoude.

LITERATUUR

A.J. van der Aa, Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden, twaalfde deel, Gorinchem 1849, p. 106 [Van der Aa]

J. Kalf, De Katholieke kerken in Nederland, dat is de tegenwoordige staat dier kerken met hunne meubeling en versiering beschreven en afgebeeld, uitgegeven onder leiding van Dr. P.J.H. Cuypers, Amsterdam 1906, p. 128 (afb. exterieur op p. 127) .

L.J. Rogier, Geschiedenis van het Katholicisme in Noord-Nederland in de 16e en de 17e Eeuw, tweede deel, Amsterdam 1946, p. 473, 477 en 478.

125 Jaar Sint Martinus-kerk, een sfeerbeeld, 1862-1987, Warga-Wartena, [1987]
[Gedenkboek].

A. J. Looijenga, De Utrechtse School in de Neogotiek, De voorgeschiedenis en het Sint Bernulphusgilde, Leiden 1991, p. 219-221, afb. 80 (exterieur) r82, 83 (interieur) en 84 (plattgrond) [Looijenga] .

Beschrijving:

1. **HOOFDALTAAR (koor)**

h. ca. 450 cm, b. 300 cm; hout; P.J.H. Cuypers, Amsterdam; 1871.

Neogotisch altaar (beschrijving van foto) .

Tombe met kaarsenbank aan weerszijden van het tabernakel. Opschrift. kaarsenbank : "Ab Ortu Solis usque ad Occasum" en "Offertur Nomini meo Oblatio Munda".

Erboven: "altare privilegium / quotidianum perpetuum".

Retabel met expositietroon bestaande uit baldakijnen voorzien van veelpassen, pinakels, hogels en kruisbloemen. Expositietroon met driepasboog en traceringen; centraal binnen een veelpas de Geestesduif. In de expositietroon een kruisbeeld

Aan weerszijden van de expositietroon twee baldakijnen waaronder beelden. Van links naar rechts: Petrus met gesloten boek en sleutels, Martinus als bisschop met gesloten boek, Bonifatius als bisschop met gesloten boek op zijn met mantel bedekte hand, Willibrordus als bisschop met staf en kerkmodel op zijn hand. De beelden van de heiligen staan op sokkels waarop hun naam. Aan weerszijden van de expositietroon twee beelden (engelen?).

Bijzonderheden: de prijs die voor dit altaar en de beide zijaltaren werd betaald, bedroeg f 3500,-. Toestemming voor de opdracht aan Cuypers voor het vervaardigen van het hoofdaltaar en de zij-altaren wordt gevraagd aan de Aartsbisschop van Utrecht in een brief d.d. 9 oktober 1870. Voor de plaatsing van het huidige hoofdaltaar in 1871 werd gebruik gemaakt van het altaar uit de oude schuurkerk.

2. **MARIA-ALTAAR (transept, links)**

h. 650 cm, b. 205 cm; hout; P.J.H. Cuypers, Amsterdam; 1871.

Neogotisch altaar.

Tombe met hoge kaarsenbank, voorzien van driepasbogen, waarbinnen rankwerk.

Driedelig retabel met architectuurofbouw en hoge expositietroon en pinakels.

Aan weerszijden van het onderste gedeelte wangen met plantenmotieven. Ter weerszijden van de expositietroon tweedelige spitsboogvensters met geschilderd? bladwerk.

Expositietroon, bestaande uit geornamenteerde console en baldakijn met driezijdige afsluiting aan de voorzijde. Hierop een torenopbouw met kruisbloem in top. Op de console een Mariabeeld

3. JOZEF-ALTAAR (transept, rechts)

h. ca. 600 cm, b. 250 cm; hout; P.J.H. Cuypers, Amsterdam; 1871.

Neogotisch altaar

Tombe met hoge kaarsenbank, voorzien van driepassen waarbinnen geschilderde? florale motieven. Driedelig retabel met architectuuropbouw en expositietroon. Aan weerszijden van het onderste gedeelte wangen met plantenmotieven. Ter weerszijden van de expositietroon een vierdelig spitsboogvenster geschilderd? bladwerk. Aan de buitenzijden een waterspuwer op zuiltje.

Aan de bovenkant van het retabel een gekanteelde afsluiting. Expositietroon, bestaande uit een bladconsole en een baldakijn met aan de voorzijde een driezijdige afsluiting met kanteelrand en pinakels. Hierop een torenopbouw met kruisbloem in top. De achterwand is voorzien van geschilderde?, zich herhalende siermotieven. Op de console een Jozefbeeld.

4. PREEKSTOEL (viering)

afm. onbekend; hout; 1885.

Neogotische preekstoel.

Zeszijdige stam met venstermotieven, een sierrand en driepassen. Zeszijdige kuip met panelen gescheiden door hoekpilasters in de vorm van pinakels. Vier panelen zijn voorzien van snijwerk met voorstellingen binnen een driepasboog :

1. Hiëronymus,
2. Augustinus met hart?,
3. de Zending der apostelen (centraal Christus met gespreide armen, aan weerszijden van hem geknielde en staande leerlingen),
4. Ambrosius als bisschop met een bijenkorf aan zijn, voeten.

Aan de onderzijde van de kuip een rand van afhangende driepasboogjes. Ruggenschot met venstermotief en twee zuiltjes met consoles die het klankbord ondersteunen. Zeszijdig klankbord voorzien van een opstaande rand met opengewerkte driepassen, op de hoeken pinakels. Hoge torenopbouw met door pinakels ondersteunde luchtbogen. Aan de onderzijde van het klankbord de Geestesduif in een stralenkrans. Trap met opengewerkte leuning in de vorm van venstermotieven met driepassen.

Bijzonderheden: het makersloon bedroeg f 1500,-. Opdracht voor het vervaardigen van de preekstoel werd gegeven door pastoor Berndes.

5. DOOPVONT

h. 142 cm; steen; 1791

Voetstuk met vierzijdig, aan de bovenkant ingezwenkt basement, voorzien van geschilderde? geometrische motieven en bladwerk.

Op één van de zijden het opschrift: "Den J Junij J79J".

Lichaam met vierzijdige, gebolde onderzijde; op de hoeken ervan een bladmotief in reliëf. Op de zijden geschilderde bladertakken.

Op één zijde het opschrift: "De Pastoor / E. Cannart L'aukema / met / Sij n waarde Jonkheit / van het / bereidwillige Wartena".

Geprofileerd bovenstuk met geschilderde blokmotieven en klaverblaadjes.

Bekken in de vorm van een siervaas met voet en holgewelfd deksel. Tegen de cilindrische rand van het bekken in reliëf een (twee?) engelenkopje(s) en festoenen. Op de voet, het onderste deel van het lichaam en het deksel siermotieven; op voet voorts druiventros?, op de deksel Lam Gods met leliekruis in vierpas. Het deksel wordt bekroond door een bol.

Bijzonderheden: blijkens het opschrift werd de doopvont geschonken door pastoor E. Cannert en de jeugd van Wartena (?) op 1 juni 1791. Volgens Looijenga afkomstig uit de oude schuurkerk.

6. TWEE COMMUNIEBANKEN (koor)

h. 85 cm, b. 200 cm; hout, met polychromie?;
ca. 1800 (middenpanelen)

Neogotische communiebanken.

Banken verdeeld in drie compartimenten, waarvan het middelste breder is. De compartimenten zijn gescheiden door pilasters met venstermotieven.

Middenpaneel bank A met een tafereel in reliëf van de Voetwassing: centraal Christus, geknield voor een figuur op een bankje, van wie een voet in bekken. Op de achtergrond toekijkende apostelen. Het tafereel speelt zich af onder een baldakijn.

Middenpaneel bank B met een voorstelling van Mozes en de brandende braamstruik: centraal Mozes die zich ontdoet van zijn schoeisel. Links de brandende struik met een driehoek in een stralenkrans (symbool van de Drieëenheid). Op de achtergrond architectuur en een zuil. De zijpanelen van beide banken zijn gevuld met reliëfs: 1. wingerd met druiventrossen, 2. gebundelde korenaren. Beide tafereelen binnen een driepasboog op zuilen. Boven de tafereelen een sierrand van driepasboogjes. Erboven een rand met snijwerk van druivenranken en afsluitende kroonlijst.

Bijzonderheden : bank A is aan de rechterzijde, bank B aan de linkerzijde onlogisch afgesloten. Mogelijk is de bank in een latere fase in tweeën verdeeld en is een compartiment verwijderd.

7. BIECHTSTOEL

h. pilaar 124 cm, deuroplijsting: h. 94 m, b. 55 cm; eikenhout; 1862?

Op de hoeken drie getordeerde, omranke zuilen met vogels. Op het onderste gedeelte ervan een engelenfiguur. Op de deuren een verdiept paneel, omlijst door snijwerk in de vorm van pilasters en bladwerk. Voorts nog enige lijsten met snijwerk.

Bijzonderheden : de lijsten met snijwerk **zijn** afkomstig van een Friese keefkast, de zuilen van een preekstoel (volgens de inventarislijst van 1971). Een gedeelte van de biechtstoel heeft nog dienst gedaan in de oude kerk. In 1862 werd en uitgebreid. In 1939 werd de biechtstoel achter in de kerk naar zijn huidige plaats.

8. BIDSTOEL (voor Maria-altaar)

h. 105 cm, b~ 75 cm, d. 61 cm; eikenhout;

Voetregels met snijwerk. Zijstijlen met verdiept venstermotief. Het bovenste deel van de stijlen is breder en versierd met bladmotief en eindigt met een fleur-de-lys.

Boekenkast met deur, versierd met een medaillon waarin IHS, aan weerszijden waarvan bladvoluten. Onder het kastje een verbindingsregel met spitsboogmotieven

9. BEELD (Maria-altaar)

ca. 125 cm (geschat); hout, met polychromie;

Neogotisch beeld

Maria met Kind op haar linkerarm; in haar rechterhand een rozenkrans. Het Kind heeft een wereldbol in zijn linkerhand en maakt met zijn rechter het spreekgebaar. Maria draagt een kleed waarover een mantel, gesloten door een gesp. Ze is gesluierd en gekroond.

10. BEELD (Jozef altaar)

h. ca. 125 cm (geschat); hout met polychromie;

Jozef met bloeiende leliestaf in zijn rechterhand en een gesloten boek in de linker. Over het kleed een over rechterschouder geslagen mantel.

11. BEELD (onder orgelbalustrade)

h. 140 cm: hout met polychromie:

Antonius van Padua met op zijn rechterarm het Kind, zittend op een boek. Antonuis is gekleed in ordegewaad met rozenkrans over zijn linkerarm. Beiden met aureool.

12. BEELD (viering) Rechter pilaar koor links van jozef altaar

h. 150 cm; hout, met polychromie;

Neogotisch beeld.

Christus Heilig Hart, met zijn linkerhand wijzend op het hart; met zijn rechter maakt hij het spreekgebaar. Met opengewerkte aureool.

Opmerking: het beeld is geplaatst op een hoge neogotische, meerzijdige sokkel en onder een meerzijdig torenbaldakijn (totale hoogte ca. 600 cm).